



Obszary Natura 2000 a społeczność lokalna

Raport z badań terenowych

Raport przygotowany w ramach programu edukacyjnego „Zgodnie z Naturą” realizowanego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej

Warszawa, 2016

Program Zgodnie z Naturą uzyskał wsparcie finansowe w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Fundusze EOG są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Norwegię, Islandię i Liechtenstein nowym członkom UE. Fundusze te są związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz z jednoczesnym wejściem naszego kraju do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (UE + Islandia, Liechtenstein, Norwegia). W zamian za pomoc finansową, państwa-darczyńcy korzystają z dostępu do rynku wewnętrznego Unii Europejskiej (choć nie są jej członkami).

Analiza wyników i opracowanie raportu podsumowującego: Jonathan Scovil
Koncepcja badań, przygotowanie narzędzi: Judyta Ziętkowska, Michał Tragarz
Konsultacja metodyczne: Joanna Gus, Julia Godorowska
Realizacja badań w terenie: Mariola Kmieć, Michał Szczepanik, Katarzyna Kaczmarek,
Agnieszka Jarmuł, Marcin Zalewski, Izabela Redman-Zalewska, Paulina Siuchno.

Licencja CC BY SA

Uznanie autorstwa. Na tych samych warunkach 3.0 Polska. Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawienie i wykonanie utworu tak, długo jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.



Spis treści

Spis treści

1. Wprowadzenie.....	3
2. Metodologia badania.....	3
3. Wiedza mieszkańców odnośnie obszarów Natura 2000 i obszarów chronionych w gminie.....	6
3.1. Wiedza o istnieniu obszaru N2000 a wiedza o tym, czym jest ten obszar.....	7
3.2. Źródła wiedzy mieszkańców o N2000.....	8
3.3. Wiedza o istnieniu obszaru N2000 a korzystanie z działań informacyjnych.....	8
4. Postrzeganie obszarów Natura 2000 przez mieszkańców.....	9
4.1. Atrakcyjność miejscowości a obszary chronione.....	9
4.2. Korzyści płynące z bliskości obszarów Natura 2000.....	12
4.3. Szkody i utrudnienia związane z istnieniem obszaru N2000.....	12
4.4. Wpływ bliskości obszarów Natura 2000 na poszczególne aspekty życia mieszkańców.....	14
4.5. Stosunek do szkodliwych dla środowiska inwestycji.....	15
5. Obszary N2000 a działania szkół, samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych.....	19
5.1. Sposoby informowania o N2000 przez instytucje.....	20
5.2. Włączanie mieszkańców w podejmowanie decyzji dot. N2000.....	21
5.3. Grupy docelowe działań informacyjnych i konsultacji.....	22
5.4. Współpraca pomiędzy instytucjami w zakresie N2000.....	23
5.5. Edukacja szkolna.....	24
5.6. Współpraca szkół z innymi instytucjami.....	25
5.7. Rozwój zawodowy nauczycieli.....	26
6. Wnioski i rekomendacje.....	27
7. Załączniki.....	29



1. Wprowadzenie.

Badanie „Obszary Natura 2000 a społeczność lokalna” zostało przeprowadzone w ramach projektu edukacyjnego „Zgodnie z Naturą”, realizowanego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej dzięki wsparciu finansowego w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Projekt edukacji ekologicznej „Zgodnie z Naturą” realizowany był w latach 2014-2016 w 61 szkołach podstawowych i gimnazjalnych w całej Polsce. Szkoły biorące udział w programie położone są w sąsiedztwie rejonów objętych ochroną obszarową, w zdecydowanej większości jest to sieć obszarów Natura 2000. W ramach projektu grupy uczniowskie realizowały działania mające na celu poznanie i zaprezentowanie zasobów przyrodniczych znajdujących się w sąsiedztwie szkół w oryginalny sposób.

Badanie zostało zaplanowane jako uzupełnienie projektu – wynikało ono z **potrzeby poznania wpływu istnienia obszarów Natura 2000 na świadomość osób miejscowości położonych w ich pobliżu, postrzeganie obszarów Natura 2000 przez społeczność a także wykorzystywania istnienia obszarów w aktywnościach edukacyjnych.**

Mamy nadzieję, że to badanie pozwoli na lepsze przygotowanie i prowadzenie działań edukacyjnych w miejscowościach położonych w pobliżu oraz na terenie obszarów Natura 2000.

2. Metodologia badania

Badanie prowadzone było w 21 gminach położonych na terenie obszarów Natura 2000 (dalej. N2000). W 3 przypadkach były to gminy, na których terenie znajdują się 2 obszary N2000. W każdej z gmin prowadzona była analiza istniejących dokumentów odnoszących się do obszaru i prowadzone były wywiady kwestionariuszowe z przedstawicielami i przedstawicielkami różnych grup ze społeczności lokalnej.

W przypadku każdego z obszarów analizie podlegały następujące dokumenty:

1. Plan ochrony danego obszaru Natura 2000 – dostępny na stronie dedykowanej danemu obszarowi lub/i stronie Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.
2. Plan działań ochronnych danego obszaru Natura 2000 – o ile został stworzony.
3. Listy przedsięwzięć zaopiniowanych jako mających zdecydowanie negatywne oddziaływanie na obszar Natura 2000 w danej gminie/miejscowości – na podstawie danych zawartych na stronie internetowej urzędu gminy lub uzyskane po skierowaniu do urzędu gminy/miasta wniosku o udzielenie informacji publicznej.
4. Strony podmiotów lokalnych działających, w tym: strony gminy/miejscowości, strony powiatu, strony leśnictwa/nadleśnictwa istniejącego na terenie (lub w sąsiedztwie) badanej



gminy/miejscowości, strony organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony środowiska

Głównym celem analizy dokumentów było stwierdzenie, czy w przypadku danego obszaru stworzono plan działań ochronnych oraz jakiego rodzaju przedsięwzięcia związane z informowaniem, promowaniem i dbaniem o obszary chronione są podejmowane przez władze samorządowe oraz instytucje społeczeństwa obywatelskiego. Interesowało nas również, jak wiele przedsięwzięć w danej gminie nie zostało zrealizowanych ze względu na zakwalifikowanie ich jako mające zdecydowanie negatywne oddziaływanie na środowisko [Raporty z analizy dokumentów stanowią załącznik do tego raportu].

Głównym elementem badania były wywiady kwestionariuszowe prowadzone z mieszkańcami i mieszkankami danej gminy. W 18 gminach przeprowadzono 15 wywiadów kwestionariuszowych, w przypadku 3 gmin, na których terenie znajdują się 2 obszary Natura 2000 przeprowadzono 30 wywiadów – po 15 na terenie każdego z obszarów. 2 spośród przebadanych gmin to duże miasta (Częstochowa, Toruń), 4 gminy miejskie, 7 gminy miejsko-wiejskie, 8 gmin wiejskich.

Tab. 1 – Zestawienie gmin objętych badaniem

Nazwa gminy	Typ gminy	Nazwa Obszaru Natura 2000
Częstochowa	Duże miasto	Walaszczyki w Częstochowie
Toruń	Duże miasto	Forty w Toruniu; Wydmy Kotliny Toruńskiej
Dębno - miasto	Miasto 13 tysięcy	Gogolice –Kosa
Ostróda	Miasto 33 tysiące	Ostoja Dylewskie Wzgórza
Biłgoraj	Miejska 27 tysięcy	
Ława	Miejska 32 tysiące	Ostoja Radomno; Aleje Pojezierza Ławskiego; Ostoja Ławska
Dębno	Miejsko - wiejska	Ostoja Witnicko -Dębniańska
Czarna białostocka	Miejsko-wiejska	Ostoja Knyszyńska
Gryfino	Miejsko-wiejska	Dolina Dolnej Odry
Lidzbark	Miejsko-wiejska	Przełomowa Dolina Rzeki Wel, Ostoja Welska
Łobżenica	Miejsko-wiejska	



Myślibórz	Miejsko-wiejska	Pojezierze Myśliborskie
Wyrzysk	Miejsko-wiejska	
Banie	Wiejska	Dolina Tywy; Dziczy Las
Gietrzwałd	Wiejska	Rzeka Pasłęka
Konopiska	Wiejska	Bagno w Korzonku
Kurzętnik	Wiejska	Dolina Drwęcy; Ostoja Brodnicka
Nowogródek Pomorski	Wiejska	Jezioro Kozie
Poczesna	Wiejska	Poczesna k. Częstochowy
Olsztyn	Wiejska	Ostoja Olsztyńsko - Mirowska
Urszulin	Wiejska	

łącznie zostało zrealizowanych 376 wywiadów kwestionariuszowych. Wybór osób, z którymi prowadzono wywiady należał do osoby przeprowadzającej wywiady, każda z 15 osobowych grup była dobierana według następującego klucza:

- 3 nauczyciele/nauczycielki – w tym po jednej osobie z każdego z typów szkół obecnych w danej gminie/miejscowości (szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła średnia), maks. 1 osoba uczące przyrody/biologii,
- 2 radnych danej gminy/miasta
- 3 osoby pracujące w instytucjach zajmujących się ochroną przyrody (organizacje pozarządowe, pracownicy/pracowniczki leśni, inne instytucje związane z ochroną przyrody)
- 7 innych mieszkańców/mieszkanek gminy/miejscowości – inne zawody niż wymienione powyżej lub osoby bezrobotne, osoby z różnych grup wiekowych (od 18. roku życia wzwyż),

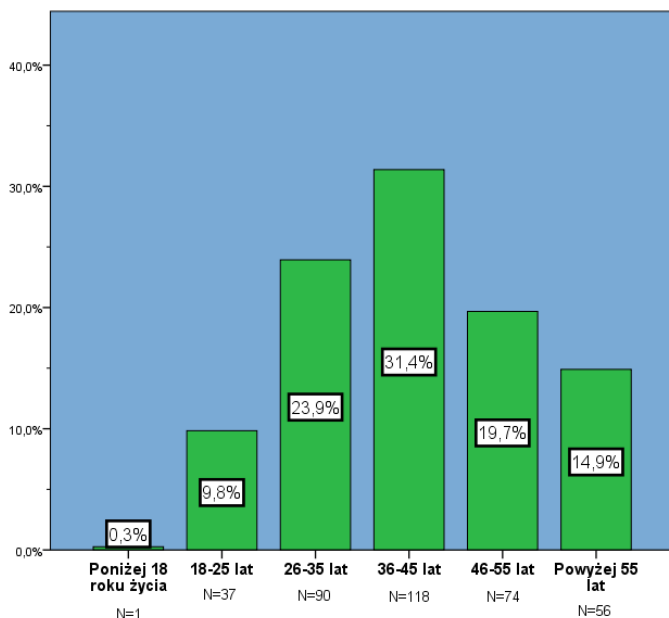
Ostatecznie w badanej grupie 108 respondentów należało do grupy przedstawicieli instytucji pozarządowych lub innych związanych z ochroną przyrody oraz radnych – odpowiadali oni na dodatkowe pytania zawarte w Module 1 kwestionariusza. 73 osoby to nauczyciele i nauczycielki – odpowiadali oni na pytania zawarte w Module 2 kwestionariusza, reszta 195 osób badanych nie należała do żadnej z tych grup i odpowiadała jedynie na pytania zawarte w module 0 kwestionariusza.

Arkusze pytań do analizy danych oraz wywiadów kwestionariuszowych stanowią załącznik do raportu.

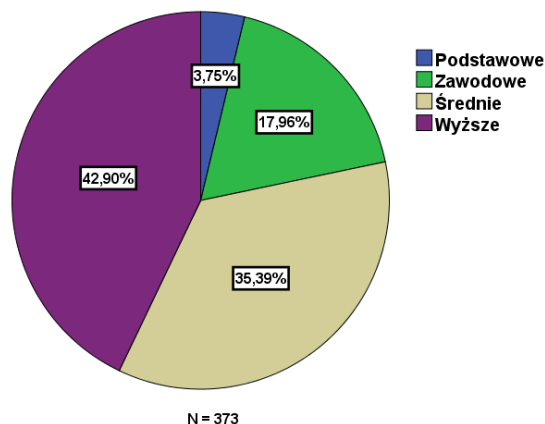


Wśród osób badanych 47,2% to mężczyźni, 52,8% kobiety. Najliczniej reprezentowana była grupa wiekowa 36-45 lat – 118 respondentów (31,4%), najmniej było osób z najmłodszej grupy poniżej 25 lat – 38.

Wiek respondentów



Wykształcenie respondentów



Grupa badanych była również zróżnicowana pod względem poziomu wykształcenia: najwięcej osób miało wykształcenie wyższe – 42,9%, średnie 35,39% a zawodowe niecałe 18%.

3. Wiedza mieszkańców odnośnie obszarów Natura 2000 i obszarów chronionych w gminie.

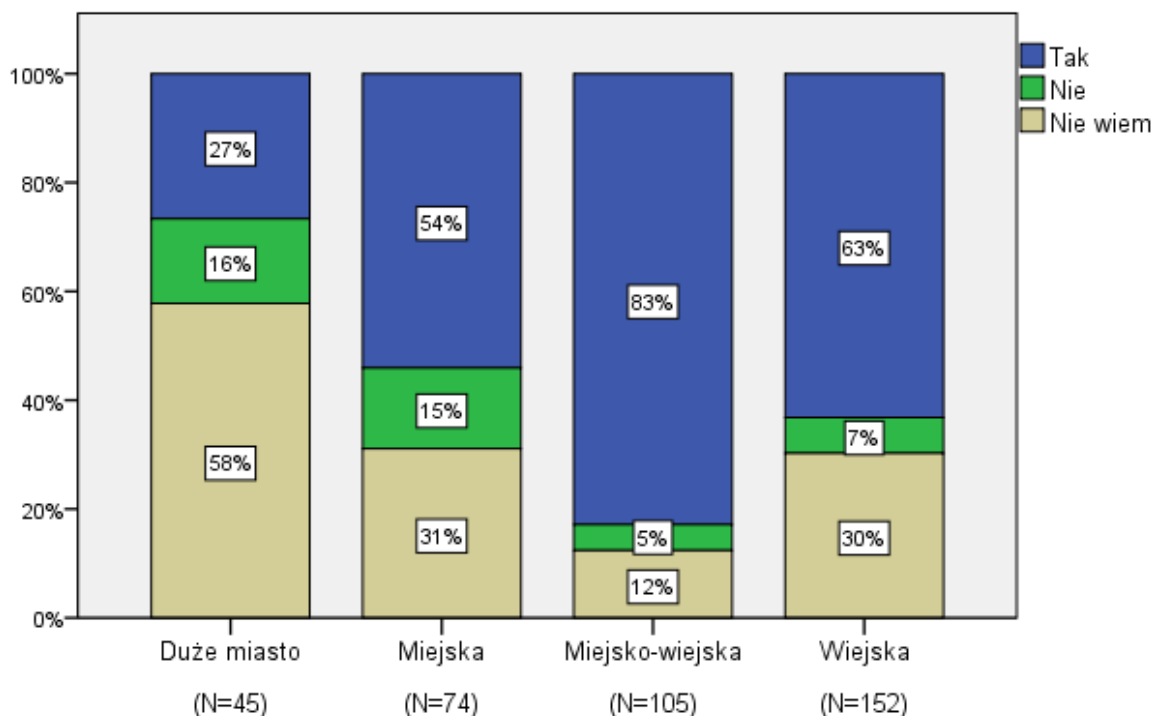
Wiedza o istnieniu form ochrony przyrody w gminie zamieszkaney przez respondentów jest wysoka. Ponad 65% badanych potrafi podać nazwę min. jednego obszaru chronionego istniejącego w gminie. Podobny procent – 63% osób badanych – wie o tym, że w ich gminie istnieje obszar Natura 2000.

Wiedza o istnieniu obszaru Natura 2000 zmienia się w zależności od typu gminy, w jakiej mieszkają respondenci. Najwyższa jest w gminach miejsko-wiejskich – aż 83% wie o istnieniu obszaru Natura 2000 w ich gminie (choć jedynie 63% próbuje wskazać jego nazwę). W drugiej kolejności pod tym względem lokują się osoby z gmin wiejskich – 63% wie o istnieniu w ich okolicy obszaru Natura2000. Z kolei najmniej osób wiedzących o istnieniu obszaru Natura2000



w ich okolicy mieszka w dużych (pow. 200 tys. mieszkańców) miastach – jedynie 27% zdaje sobie sprawę z tego, że część terenu ich miasta jest objęta ochroną w ramach sieci Natura 2000.

Czy zdaniem respondentów w ich gminie istnieje obszar Natura 2000? x Typ gminy



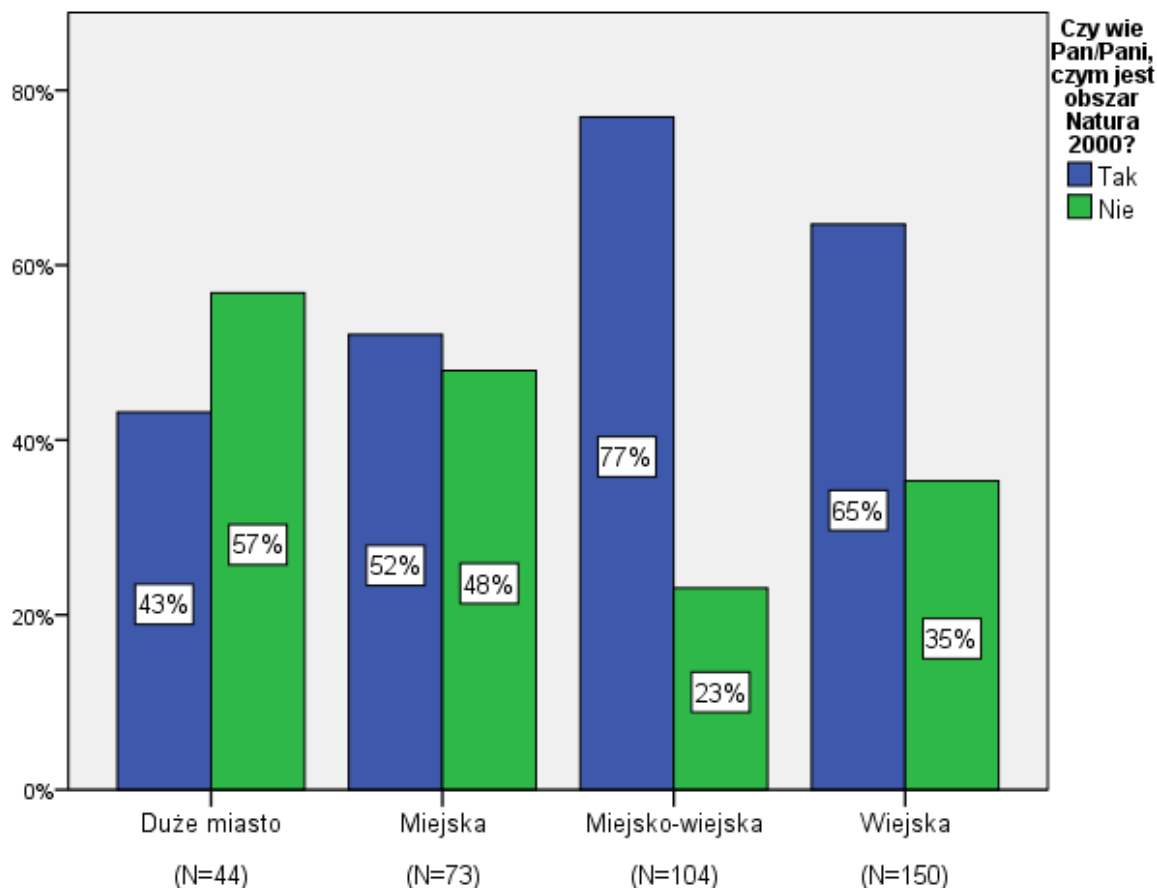
3.1. Wiedza o istnieniu obszaru N2000 a wiedza o tym, czym jest ten obszar.

Jak widać, wielkość miejscowości ma duży wpływ na wiedzę o istnieniu obszaru Natura 2000. Bardzo podobnie wyglądają wyniki w przypadku pytania o to, czy respondent wie, czym jest obszar Natura 2000 – najwięcej bo 77% osób odpowiada twierdząco w przypadku gmin miejsko-wiejskich, 65% w przypadku gmin wiejskich. Co ciekawe w dużych miastach o tym czym jest obszar Natura 2000 wie 43% respondentów – czyli w przypadku części z tych osób sama wiedza o tym, czym jest sieć Natura 2000 nie wpływa na świadomość tego, że jeden z obszarów znajduje się na terenie ich miejscowości.

Duże miasta są jednak wyjątkiem – w pozostałych przypadkach wiedza o istnieniu obszaru pokrywa się z wiedzą o tym czym ten obszar jest. Wynika z tego, że do części mieszkańców dużych miast nie docierają informacje o cennych przyrodniczo terenach położonych blisko nich – o wiele skuteczniej taka informacja trafia do mieszkańców małych miejscowości.



Wiedza o tym, czym jest obszar Natura 2000 a typ gminy



3.2. Źródła wiedzy mieszkańców o N2000

O istnieniu obszaru N2000 w swojej okolicy mieszkańcy dowiadują się najczęściej przy okazji innego rodzaju aktywności. Najczęściej w swojej pracy – ponad 44% osób, w informacjach zawartych w mediach lokalnych – 42% lub w rozmowach ze znajomymi lub rodziną – 40%. O wiele mniej osób dowiedziało się na stronie lokalnego samorządu – 26%, lub miało okazję wziąć udział w spotkaniu informacyjnym dotyczącym N2000 organizowanym przez inną instytucję niż samorząd – 28%, w spotkaniu organizowanym przez samorząd brało udział jedynie nieco ponad 18% osób.

3.3. Wiedza o istnieniu obszaru N2000 a korzystanie z działań informacyjnych

Wiedza o istnieniu obszaru nie pokrywa się z udziałem mieszkańców w działaniach informacyjnych lub konsultacjach społecznych związanym z N2000. Jedynie 26% osób z gmin miejsko-wiejskich było na spotkaniu informacyjnym, tylko 10% deklaruje udział w konsultacjach a 8% udział w sesji rady gminy poświęconej N2000.



W przypadku tego typu gmin wiedza o obszarach N2000 pochodzi z innych źródeł niż spotkania informacyjne lub konsultacje.

Zdecydowanie więcej osób – ponieważ aż 33% - uczestniczyło w spotkaniach informacyjnych poświęconych N2000 w gminach wiejskich. W przypadku tego typu gmin jest to najbardziej rozpowszechniony sposób przekazywania informacji o N2000 i działaniach z nią związanych. Widać duże zróżnicowanie w przypadku skuteczności samorządów z docieraniem do mieszkańców z informacjami o N2000 – podczas gdy jedynie 12% mieszkańców gmin wiejskich brało udział w spotkaniach organizowanych przez władze lokalne, to w przypadku gmin miejskich było to aż 36%.

Również w miastach (gminach miejskich, nie dużych miastach) największy jest odsetek respondentów, którzy brali udział w konsultacjach dotyczących spraw związanych z obszarami N2000 – to aż 26% osób – podczas gdy w pozostałych typach gmin odsetek osób biorących udział w konsultacjach oscyluje wokół 10-13%.

4. Postrzeganie obszarów Natura 2000 przez mieszkańców

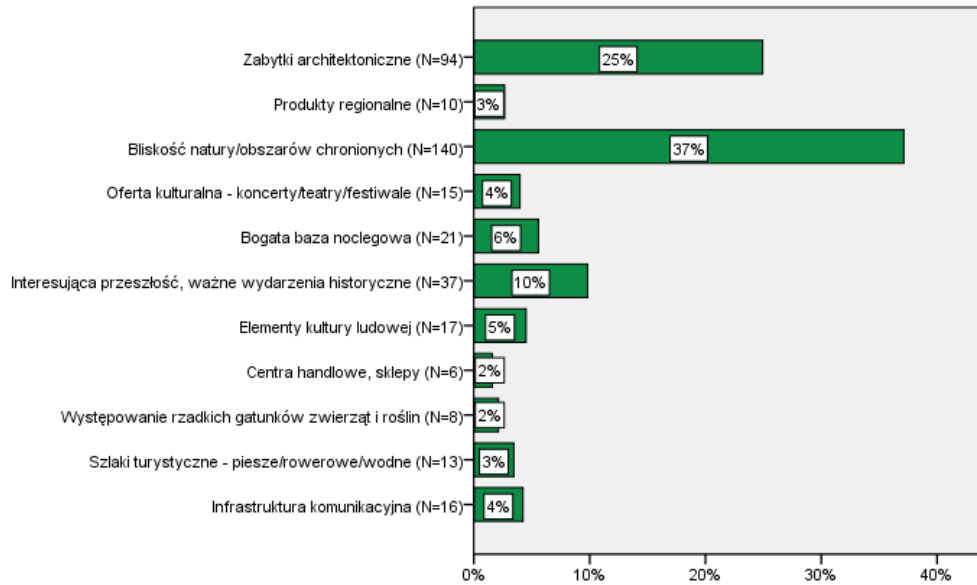
W tym podrozdziale dokonamy prezentacji danych świadczących o stosunku mieszkańców badanych gmin do terenów chronionych, znajdujących się w ich bezpośredniej okolicy. Pokażemy w nim, jak respondenci oceniają 1) korzyści płynące z bliskości obszarów Natura 2000, jak postrzegają 2) wpływ, jaki te obszary wywierają na różne aspekty ich życia, a także jaki jest ich 3) stosunek do szkodliwych dla środowiska inwestycji. Pytania odnoszące się do tych zagadnień znajdowały się w module zerowym kwestionariusza, więc odpowiadało na nie wszystkich 376 ankietowanych (przy poszczególnych pytaniach mogą występować mniejsze lub większe różnice w liczebności, które zostaną zasygnalizowane na wykresach).

4.1. Atrakcyjność miejscowości a obszary chronione

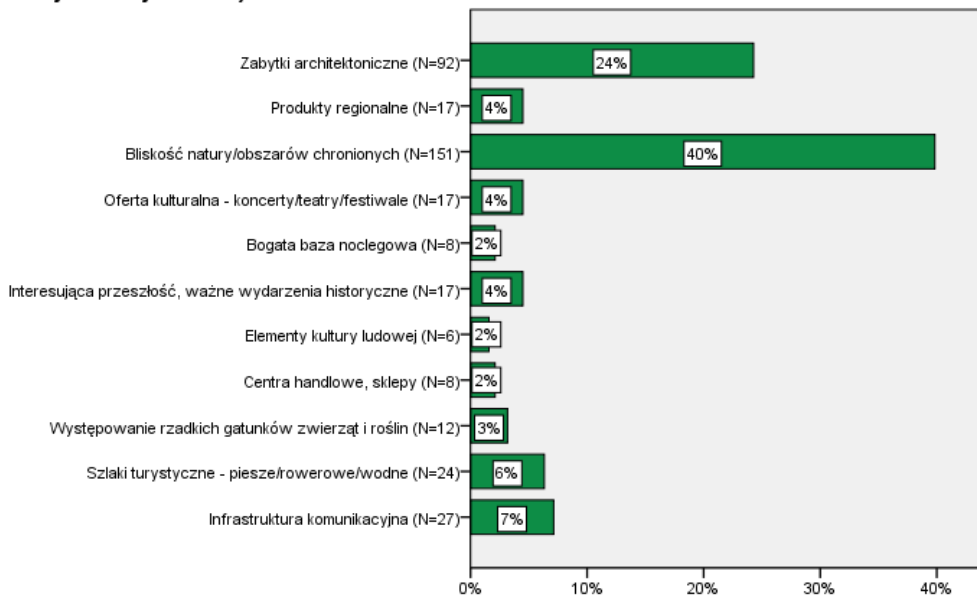
Mając do wyboru spośród 11 elementów większość respondentów wskazuje na bliskość natury i obszarów chronionych i obecność rzadkich gatunków zwierząt i roślin na pierwszym miejscu – zarówno jako decydujących o atrakcyjności gminy dla turystów, jak i dla nich samych:



Co zdaniem respondentów najbardziej wpływa na atrakcyjność ich gminy dla turystów (rozkład odpowiedzi 1: "najbardziej ważne")



Co najbardziej wpływa na atrakcyjność gminy dla jej mieszkańców (rozkład odpowiedzi 1: "najbardziej ważne")

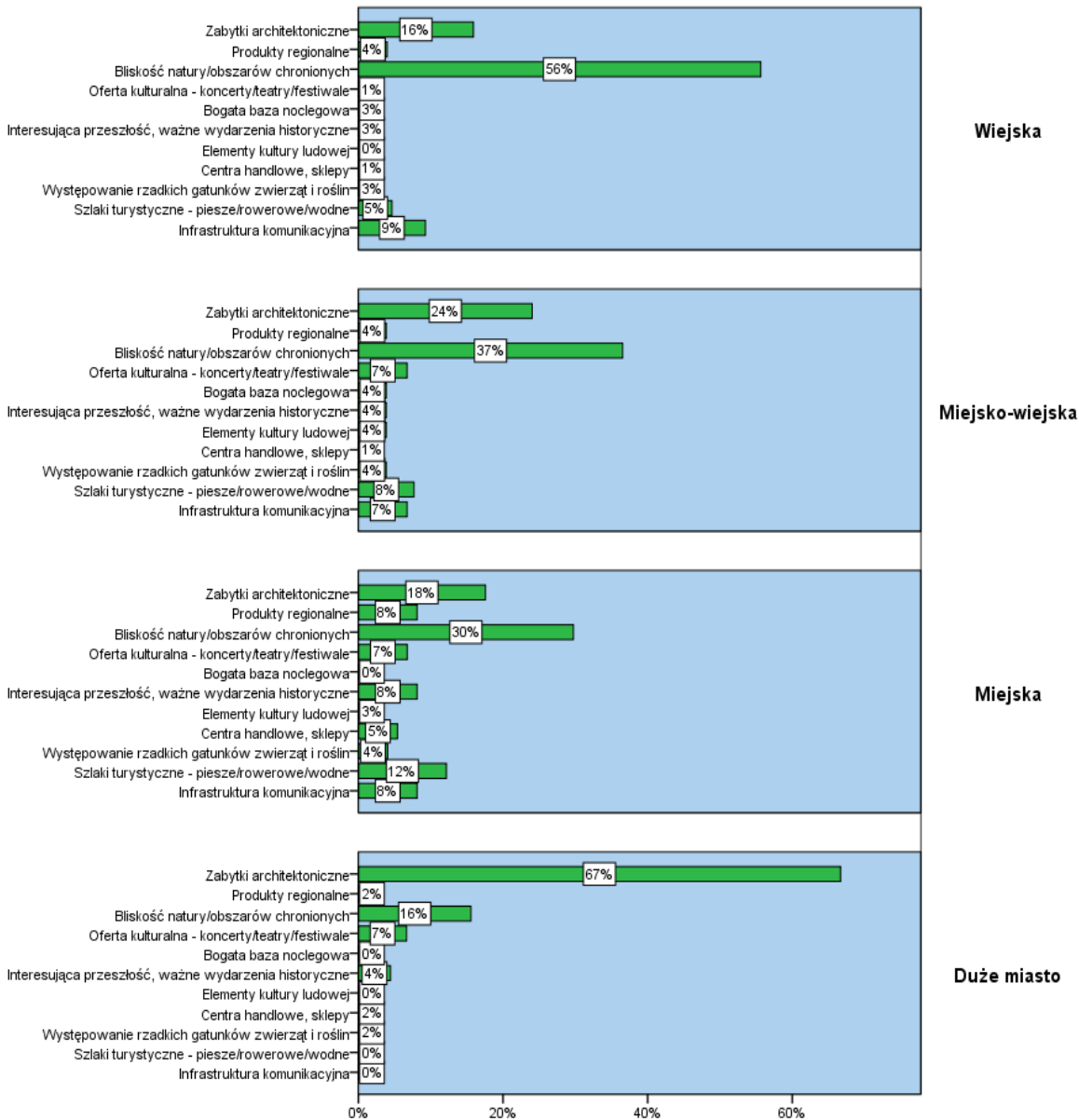


Odpowiedzi na to pytanie różnicuje wielkość miejscowości zamieszkaanej przez respondentów – w dużych miastach zdecydowanie najbardziej atrakcyjnym turystycznie elementem są zabytki architektoniczne. Natomiast najwięcej osób postrzega obszary chronione jako wpływające na atrakcyjność gminy w przypadku gmin wiejskich – 56% wskazań jako kluczowy element decydujący o atrakcyjności, natomiast najmniej w dużych miastach – tam jedynie 7% wskazuje bliskość obszarów chronionych na pierwszym miejscu dla turystów – a 16% dla nich samych,



natomiast najbardziej atrakcyjne zdaniem mieszkańców są zabytki architektoniczne – 69% wskazań jako atrakcyjne dla turystów, 67% dla samych mieszkańców.

Co najbardziej wpływa na atrakcyjność gminy dla mieszkańców x Typ gminy



Jak widać pokrywa się to z poziomem wiedzy mieszkańców danego typu gminy o istnieniu obszaru N2000 – co tym bardziej może wskazywać na potrzebę większego nacisku na działania informacyjne i edukacyjne wśród mieszkańców miast – żeby dostrzegli oni istnienie obszarów N2000 wokół siebie i docenili ich atrakcyjność.



4.2. Korzyści płynące z bliskości obszarów Natura 2000

Najbardziej pozytywnie oceniana jest funkcja promująca obszarów Natura 2000, decydująca o unikatowości gmin. Aż 78,1% respondentów uważa, że bliskość terenów objętych programem podnosi atrakcyjność turystyczną ich miejscowości, a 75,3% twierdzi, że obszary chronione stanowią o wyjątkowości ich okolicy.

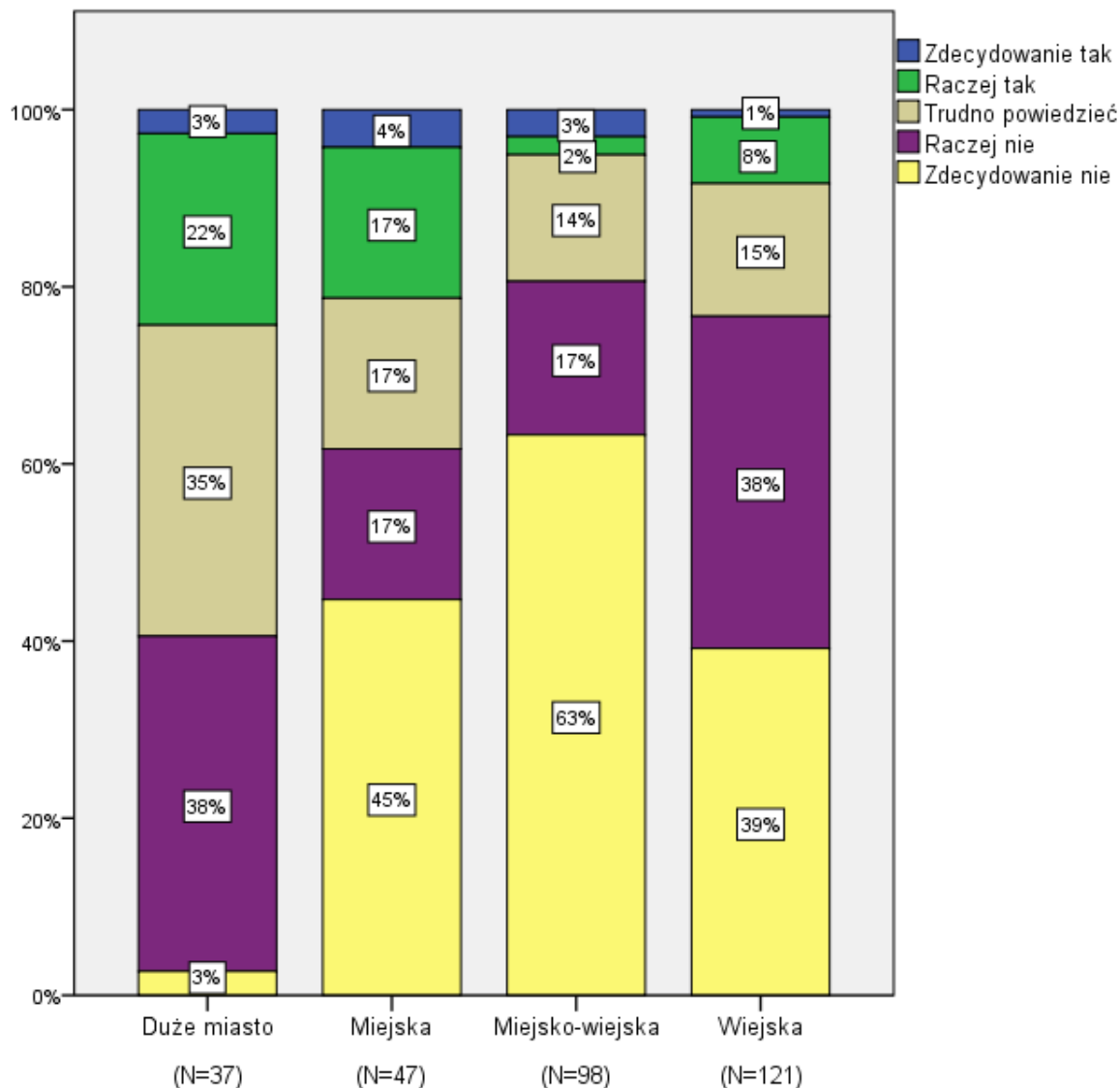
Rzadziej mieszkańcy dostrzegają czysto ekonomiczne korzyści płynące z takiego sąsiedztwa. Choć 75,3% respondentów nie zgadza się ze stwierdzeniem, jakoby położenie miejscowości na terenie obszaru Natura 2000 wpływało negatywnie na rozwój lokalnej gospodarki, to zarazem aż 82,2% nie uważa, by przyczyniło się ono do zwiększenia liczby miejsc pracy w regionie. Wydaje się, że zdaniem ogromnej większości ankietowanych bliskość terenów objętych programem ma zupełnie obojętny wpływ na stan lokalnej gospodarki, co może zaskakiwać w zestawieniu z przytaczanymi wcześniej opiniami o jej wpływie na atrakcyjność turystyczną gminy.

4.3. Szkody i utrudnienia związane z istnieniem obszaru N2000

Oceny wpływu, jaki obszary Natura 2000 wywierają na życie samych respondentów, są raczej dodatnie. 60,7% ankietowanych uważa, że wpływają one pozytywnie na jakość ich życia, a tylko 11,2% z nich wskazuje na utrudnienia w codziennym funkcjonowaniu, wiążące się z takim sąsiedztwem. Warto wspomnieć, że utrudnień tych nie dostrzega zdecydowana większość mieszkańców wsi (77%) oraz gmin miejsko-wiejskich (80%), podczas gdy najniższy odsetek takich odpowiedzi występuje wśród mieszkańców dużych miast (41%), którzy prawdopodobnie mają z obszarami chronionymi najmniej styczności. Paradoks może tłumaczyć najwyższy procent odpowiedzi „Trudno powiedzieć” u respondentów z dużych miast (dwukrotnie wyższy niż w innych typach gmin), wskazujący na niski poziom wiedzy o obszarach chronionych. Omawiane dane prezentuje poniższy wykres:



W jakim stopniu zgadza się Pan/Pani ze stwierdzeniem: Położenie miejscowości na terenie obszaru Natura 2000 powoduje wiele trudnień w codziennym życiu jej mieszkańców/mieszkanek x Typ gminy



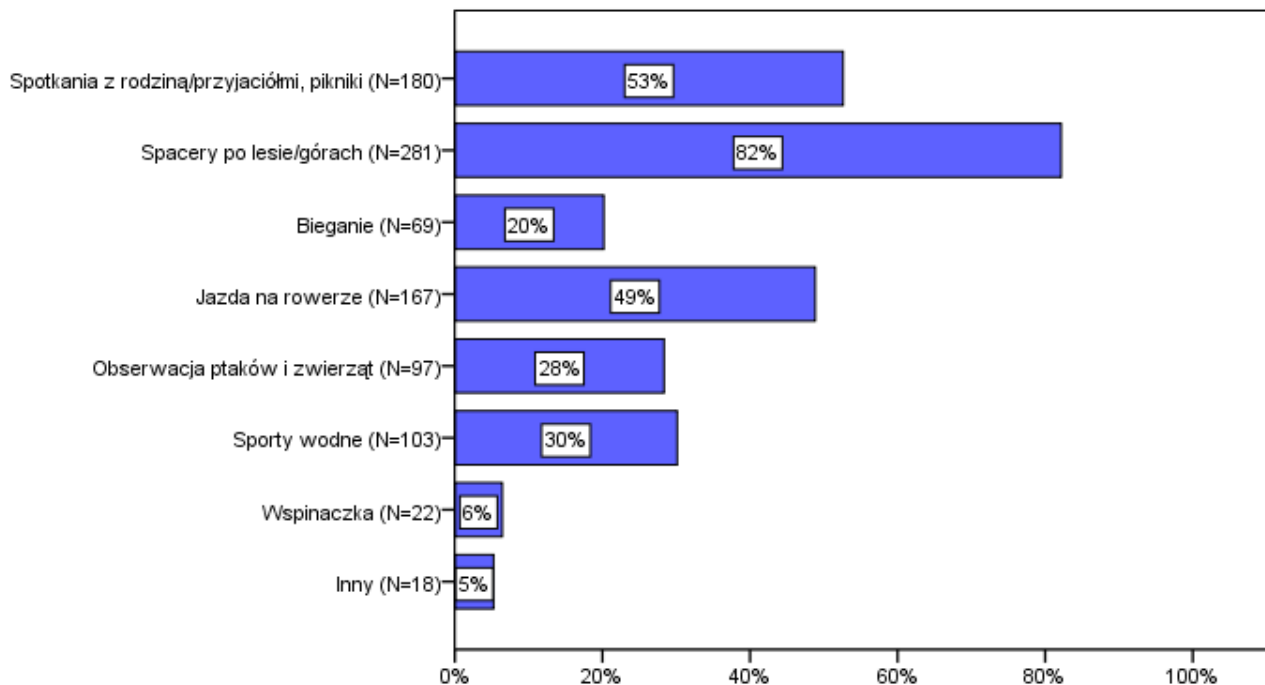
Jak widać, pomimo że świadomość istnienia obszarów N2000 wśród mieszkańców dużych miast jest najmniejsza to zapytani o utrudnienia spowodowane istnieniem w okolicy obszarów chronionych najczęściej odpowiadają twierdząco. Najbardziej utrudnienia dostrzegają najbardziej uświadomieni pod tym względem mieszkańcy gmin miejsko-wiejskich.

Aż 91,1% respondentów deklaruje, że zdarza im się spędzać czas wolny na obszarach chronionych, a niemal co dziesiąty (9,8%) twierdzi, że robi to codziennie lub prawie codziennie (w gminach miejsko-wiejskich ten odsetek dochodzi nawet do 17%). Najczęściej podawanymi sposobami spędzania czasu na tych terenach są spacer (82%), spotkania z rodziną lub przyjaciółmi (53%) oraz jazda na rowerze (49%). Co ciekawe, aż 28% respondentów wymieniało



wśród tych czynności również obserwację ptaków i zwierząt, co wskazywałoby na pogłębioną wiedzę o chronionych obszarach. Szczegółowe dane ilustruje poniższy wykres:

W jaki sposób spędza Pan/Pani czas wolny w obszarach objętych ochroną przyrody?



*Respondenci mogli udzielić więcej niż jednej odpowiedzi; Pytanie nie było zadawane respondentom, którzy wybrali odpowiedź "w ogóle nie spędzam czasu wolnego w taki sposób" w pytaniu 17: "Proszę powiedzieć, jak często spędza Pan/Pani czas wolny na obszarach objętych ochroną przyrody w Pana/Pani okolicy?"

4.4. Wpływ bliskości obszarów Natura 2000 na poszczególne aspekty życia mieszkańców

Wedle deklaracji respondentów bliskość obszarów Natura 2000 albo w ogóle nie oddziałuje na większość sfer ich życia, albo oddziałuje na nie dodatnio. Najczęściej oceniają pozytywnie wpływ terenów chronionych na ich edukację (76,1% i nawet 89% w dużych miastach), rozwój osobisty (79%) oraz życie rodzinne (73,4%), co koresponduje z danymi z poprzedniego wykresu, ukazującymi jak popularną formą spędzania czasu na terenach chronionych są spotkania rodzinne.

Pomimo tak częstych deklaracji o wpływie bliskości obszarów Natura 2000 na edukację, ankietowani zdają się nie dostrzegać znaczących zmian w swoich postawach wobec przyrody. Ze stwierdzeniem „Dzięki istnieniu obszaru Natura 2000 w mojej okolicy bardziej dbam o ochronę środowiska naturalnego” zgodziło się tylko 28,1% badanych, podczas gdy 39,9% z nich wybrało odpowiedź „Trudno powiedzieć”. Stwierdzenie „Mam wpływ na to, w jaki sposób



chroni się przyrodę w mojej okolicy” spotkało się z nieco przychylniejszą reakcją – 43,9% się zgodziło, ale znów 38,3% wybrało opcję „Trudno powiedzieć”.

39,7% mieszkańców nie dostrzega żadnego wpływu obszarów chronionych na swoją pracę zarobkową, natomiast niemal wszyscy ci, którzy go dostrzegają, oceniają go jako pozytywny (55,8%). Spośród tej drugiej grupy najczęściej wymienianym obszarem aktywności zawodowej jest edukacja (33%), rzadziej administracja (19%), rolnictwo oraz handel (po 15%), a wreszcie turystyka (14%) i budownictwo (9%). 14% wskazywało na niewymienioną w kwestionariuszu sferę działalności gospodarczej.

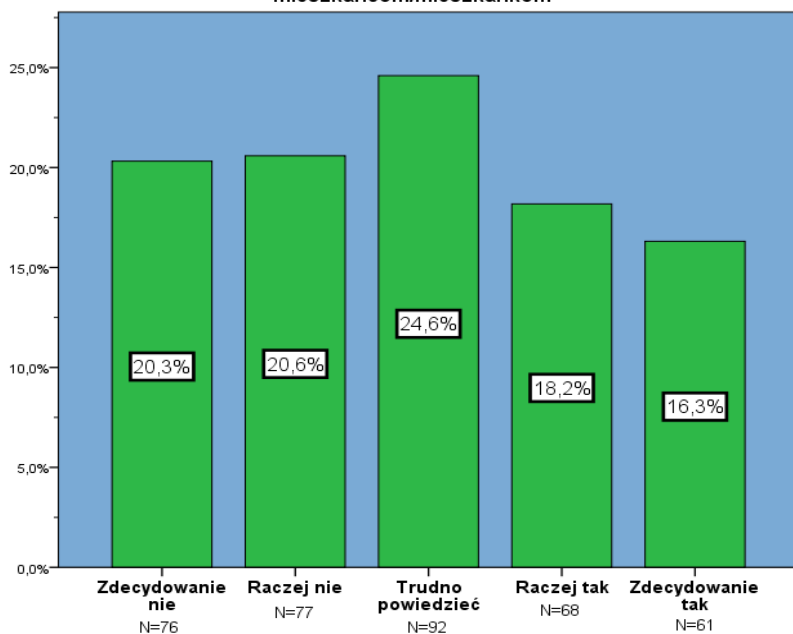
4.5. Stosunek do szkodliwych dla środowiska inwestycji

Istotnym sprawdzianem świadomości ekologicznej mieszkańców wydaje się ich stosunek do zagrażających środowisku inwestycji. Co trzeci respondent słyszał o realizowanych w jego okolicy przedsięwzięciach, które nie doszły do skutku z powodu istnienia obszarów chronionych (w ciągu dwóch ostatnich lat). Oceny zablokowania tych inwestycji były mieszane. 40,9% pytanych uznało takie decyzje za słuszne, 22,6% za niesłuszne, a aż 36,5% respondentów w ogóle nie potrafiło się do tej kwestii ustosunkować.

Największe podziały wśród respondentów ujawniło pytanie o to, czy należałoby przeprowadzić inwestycję szkodliwą dla środowiska, gdyby zapewniła ona dużą (powyżej 100) liczbę miejsc pracy mieszkańcom gminy. Wyniki ilustruje poniższy wykres, na którym możemy zobaczyć, że głosy przeciwne takiej inwestycji tylko minimalnie przeważają nad przychylnymi.



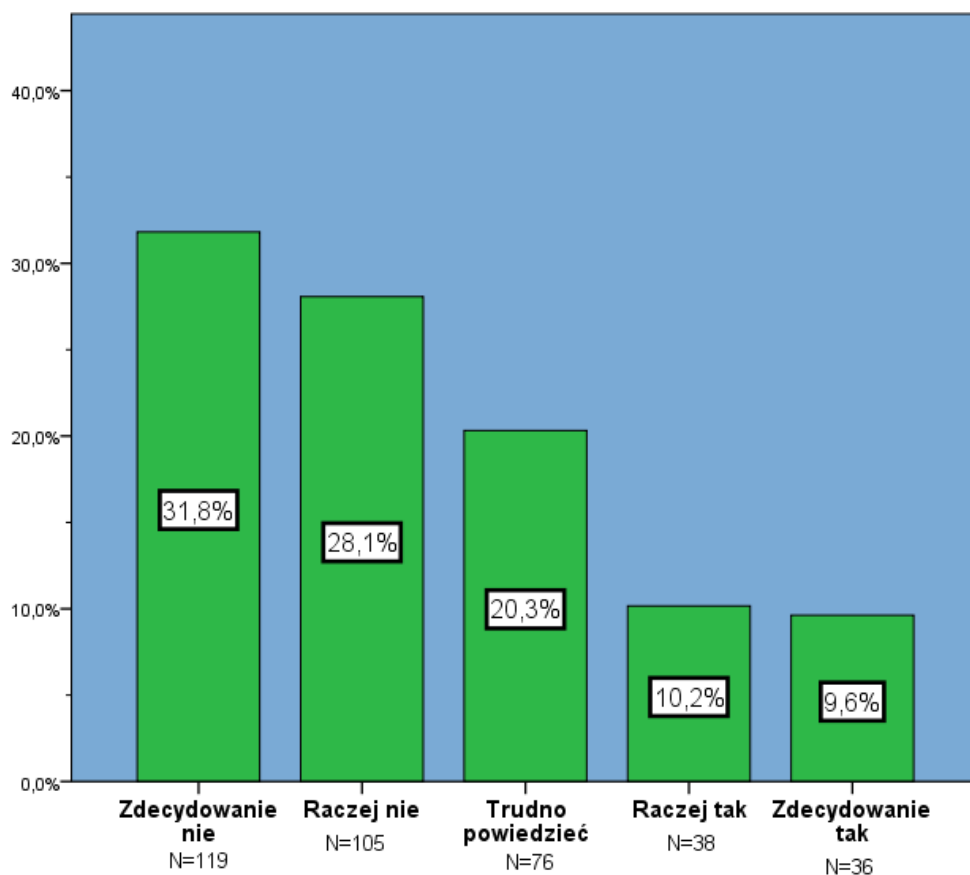
Czy należy przeprowadzić inwestycję szkodliwą dla środowiska, jeżeli: inwestycja prowadzi do zapewnienia dużej (pow.100) liczby miejsc pracy mieszkańcom/mieszkankom



Znaczący, choć mniejszy rozrzut odpowiedzi wystąpił również przy pytaniach o inwestycję sprawiającą, że respondent lub jego rodzina mogliby więcej zarabiać (45,2% przeciwnych do 28,7% przychylnych) oraz inwestycję poprawiającą jakość edukacji w gminie (46,6% przeciwnych do 30,6% przychylnych). W pytaniach o inwestycję znacząco poprawiającą infrastrukturę komunikacyjną, wzbogacającą ofertę spędzania czasu wolnego i poprawiającą bezpieczeństwo mieszkańców przewaga odpowiedzi negatywnych była już wyraźniejsza.



Czy należy przeprowadzić inwestycję szkodliwą dla środowiska, jeżeli: inwestycja znacząco poprawi infrastrukturę komunikacyjną w miejscowości i okolicy



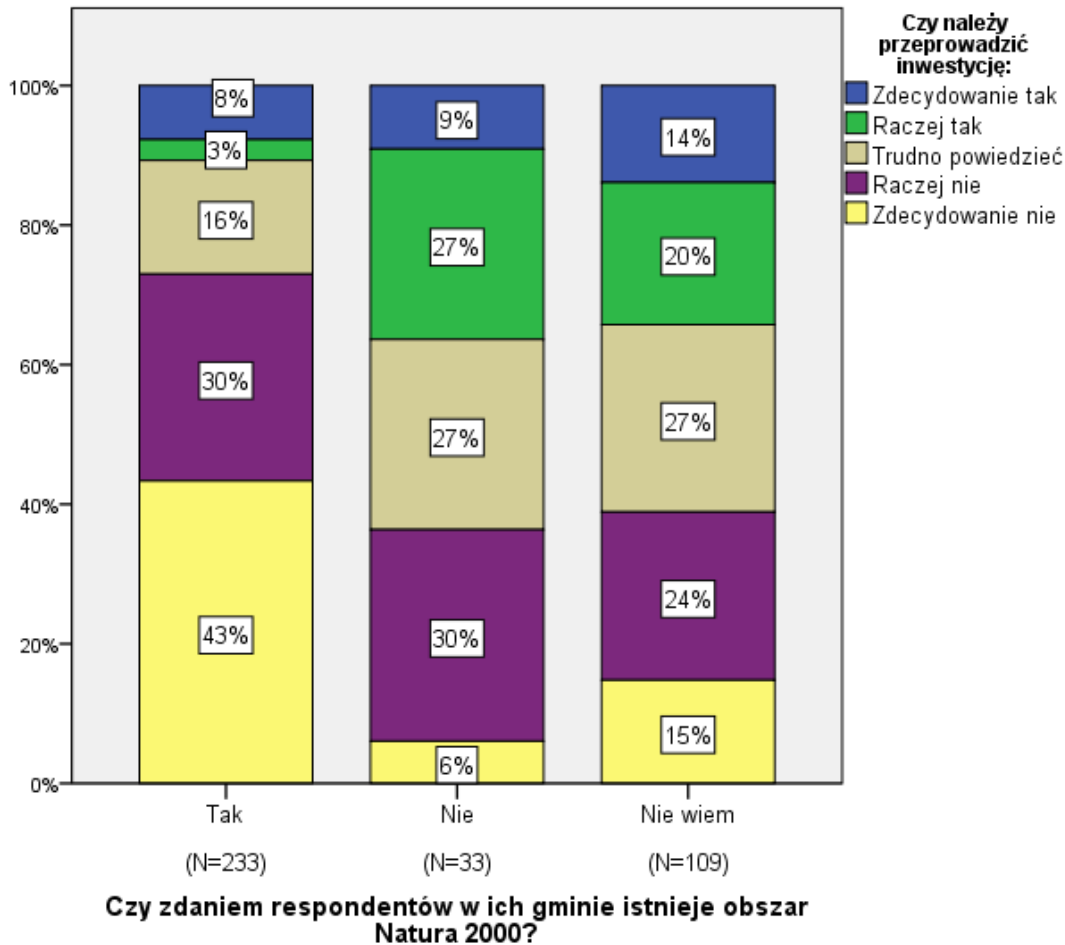
Jak z tego wynika, zachowanie obszarów cennych przyrodniczo jest w większości sytuacji dla mieszkańców priorytetem – są oni w stanie poświęcić na ich rzecz swój komfort dojazdu do pracy lub jakość spędzania czasu wolnego. Jedynym argumentem, który jest w stanie przekonać znaczącą grupę mieszkańców do przeprowadzenia inwestycji szkodliwych pod względem przyrodniczym są czynniki ekonomiczne – zapewnienie miejsc pracy lub zwiększenie zarobków respondenta lub jego rodziny. Może to wskazywać na potrzebę prowadzenia działań informacyjnych i edukacyjnych pokazujących w jaki sposób zachowanie obszarów cennych przyrodniczo może przynosić takie korzyści jak miejsca pracy i wzrost zamożności mieszkańców.

Warto się zastanowić, czy stosunek do takich inwestycji jest uwarunkowany poziomem edukacji ekologicznej respondentów. Niemal wszystkie zestawienia zmiennych odnoszących się do wiedzy o obszarach chronionych ze zmiennymi opisującymi postawy wobec środowiska wskazują na istnienie takiej zależności.



Wśród osób wiedzących o istnieniu obszarów Natura 2000 w ich okolicy (przypomnijmy, że istniały one w okolicy każdego z respondentów) tolerancja dla szkodliwych dla środowiska inwestycji jest w każdym przypadku znacząco niższa. Poniżej zamieszczamy jeden z wykresów ukazujący wyraźnie tę zależność, choć występowała ona w mniejszym lub większym natężeniu także w pytaniach o innego rodzaju inwestycje:

**Czy należy przeprowadzić inwestycję szkodliwą dla środowiska, jeżeli:
Inwestycja znacząco poprawi infrastrukturę komunikacyjną w miejscowości i
okolicy x Wiedza o istnieniu obszaru Natura 2000 w okolicy**

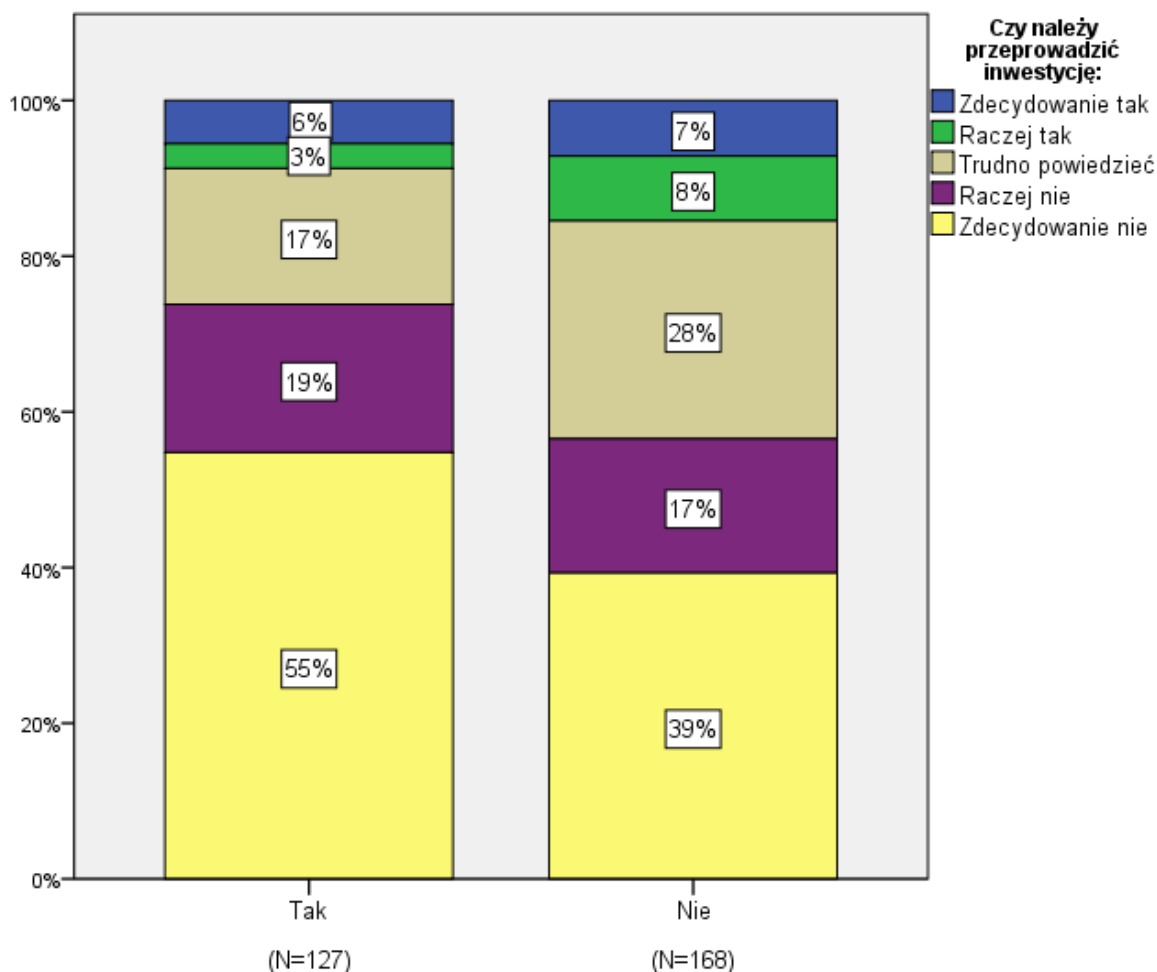


Wskazuje ona jasno, że sama świadomość istnienia obszaru N2000 w gminie wpływa na stosunek mieszkańców do szkodliwych dla środowiska inwestycji.

Podobną zależność można zaobserwować między postawami proekologicznymi a uczestnictwem w spotkaniach, na których mieszkańcy mogą zdobyć wiedzę o Natura 2000 (spotkania informacyjne organizowane przez samorząd lub inną instytucję, sesje rady gminy lub konsultacje społeczne, na których poruszane jest to zagadnienie). Poniżej prezentujemy jeden z demonstrujących to wykresów, ale – tak jak w poprzednim przypadku – zależność występowała w przypadku każdej inwestycji i jest zbyt wyraźna, by można ją było uznać za przypadkową.



Czy należy przeprowadzić inwestycję szkodliwą dla środowiska, jeżeli: Inwestycja wzbogaci ofertę spędzania czasu wolnego w miejscowości x Obecność na spotkaniach, na których respondent mógł zdobyć wiedzę o Natura 2000



Czy respondent był kiedykolwiek na spotkaniu, na którym mógł zdobyć wiedzę o Natura 2000?

Chociaż grupa osób uczestniczących w konsultacjach społecznych związanych z obszarem N2000 była niewielka to w przypadku tych osób widać, że im większe zaangażowanie w udział w tego typu działania tym mniejsza przychylność dla inwestycji szkodliwych dla środowiska – zatem chcąc budować w społeczności silne stronnictwa broniące obszarów cennych przyrodniczo należy organizować angażujące działania informacyjne, które pozwolą mieszkańcom zidentyfikować się ze sprawą.

5. Obszary N2000 a działania szkół, samorządów terytorialnych i organizacji pozarządowych



W badaniu wzięło udział 108 przedstawicieli władz samorządów terytorialnych i pracowników instytucji związanych z ochroną przyrody. Byli oni pytani o działania związane z informowaniem mieszkańców o kwestiach związanych z obszarem N2000.

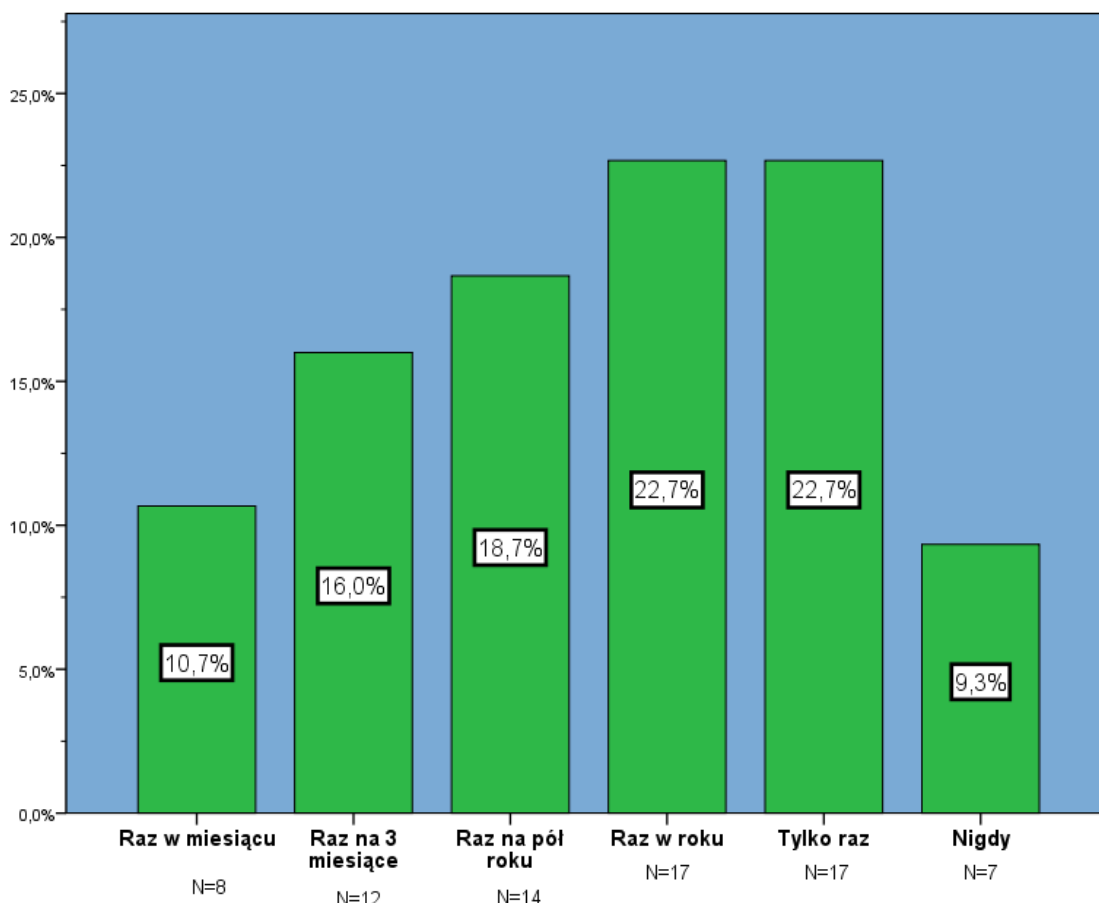
Wśród 108 instytucji jedynie 74 (niecałe 68%) prowadzą jakiegokolwiek działania mające na celu informowanie mieszkańców o kwestiach związanych z N2000.

W większości przypadków tego typu działania były podejmowane jednak dość rzadko – nie częściej niż raz w roku.

5.1. Sposoby informowania o N2000 przez instytucje

Najbardziej rozpowszechnionym sposobem informowania o N2000 były strony internetowe: jedynie 9,3% przedstawicieli instytucji przyznało, że nigdy nie umieszczali informacji o N2000 na swojej stronie. Jednak tylko nieco ponad 45% robi to raz na pół roku lub częściej.

Jak często zamieszczacie Państwo informacje na temat programu Natura 2000 na Państwa stronie internetowej?



*Pytanie zadawane było tylko tym respondentom, którzy odpowiedzieli "Tak" w pytaniu 27: "Czy podejmują Państwo jako instytucja/organizacja/samorząd działania mające na celu informowanie mieszkańców/mieszkanek gminy o programie Natura 2000?"

Przy czym należy pamiętać, że jedynie 26% ogółu respondentów – mieszkańców gmin - uzyskuje informacje o kwestiach związanych z N2000 z tego źródła – więc chociaż najczęściej wykorzystywane do umieszczania informacji, nie jest to sposób efektywny.



Każdy inny sposób informowania – opierający się na bezpośrednim kontakcie – był o wiele rzadziej wykorzystywany przez instytucje niż strona. Spotkania informacyjne dotyczące kwestii związanych z N2000 częściej niż raz w roku prowadzi 29 instytucji spośród ogólnej liczby 108 przebadanych.

Bardziej skomplikowane formy jak szkolenia lub kursy nie są w ogóle organizowane przez 58 (53% ogółu) instytucji – pomimo tego, że do badania poza władzami zaproszono przedstawicieli organizacji zajmujących się ekologią i ochroną środowiska to jedynie 17 z tych instytucji prowadzi kursy lub szkolenia częściej niż raz do roku.

Trochę lepiej sytuacja wygląda w przypadku konferencji – ta forma co prawda nigdy nie była organizowana w 56 przypadkach czyli ponad 50% wszystkich instytucji, jednak 24 deklaruje ich organizację min. raz w roku.

Istotność tego typu form informowania – typu spotkania, szkolenia lub konferencje – jest o tyle duża, że zdecydowana większość osób dowiaduje się o istnieniu obszarów N2000 w bezpośrednim kontakcie – w pracy lub w rozmowach ze znajomymi (patrz punkt 2.1).

Podsumowując można stwierdzić, że bardzo mało jest prowadzonych form informowania o N2000 a te, które są odbywają się bardzo rzadko lub ograniczają do informacji na stronach internetowych.

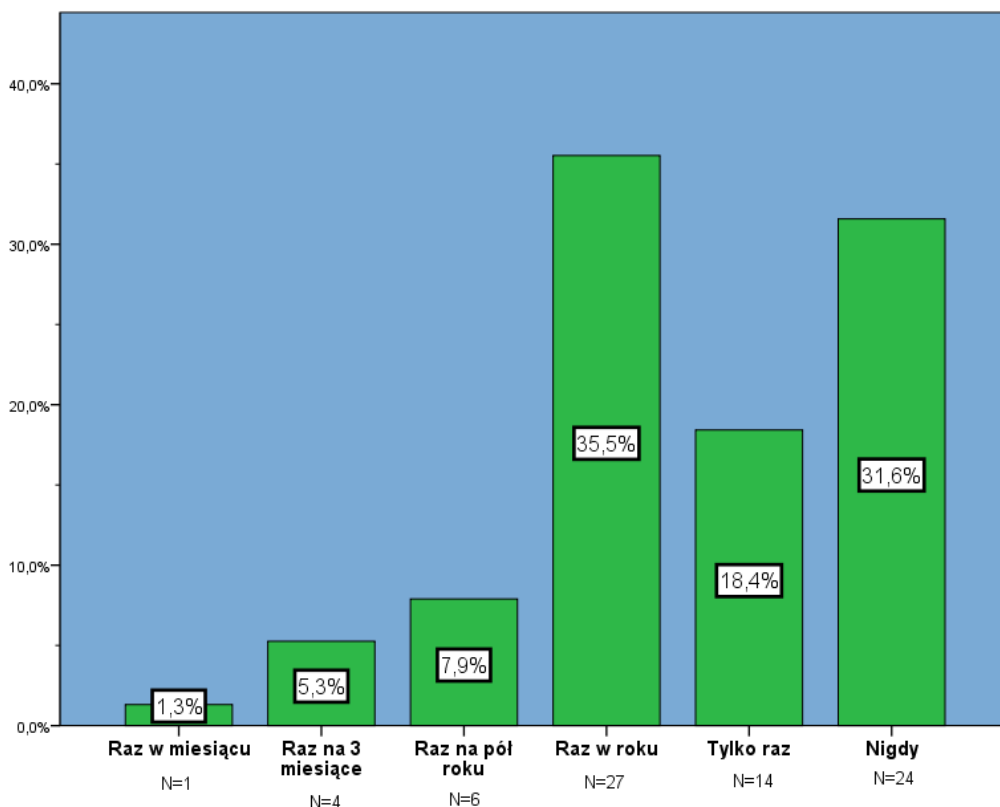
5.2. Włączanie mieszkańców w podejmowanie decyzji dot. N2000

Deklarację organizowania konsultacji społecznych związanych z tematem N2000 przynajmniej raz wyraziła zdecydowana większość przedstawicieli instytucji – 68,% (52) podczas gdy 24 instytucje nie prowadziły ich wcale. Konsultacje takie nie odbywają się jednak często – jedynie w 11 przypadkach częściej niż raz do roku.



Taka częstotliwość i forma włączania w decydowanie o kwestiach związanych z ochroną przyrody jest wystarczająca dla niemal 44% (133)

Jak często organizujecie Państwo konsultacje społeczne, podczas których poruszany jest temat programu Natura 2000?



*Pytanie zadawane było tylko tym respondentom, którzy odpowiedzieli "Tak" w pytaniu 27: "Czy podejmują Państwo jako instytucja/organizacja/samorząd działania mające na celu informowanie mieszkańców/mieszkanek gminy o programie Natura 2000?"

respondentów, którzy deklarują, że raczej lub zdecydowanie tak – mają wpływ na to, w jaki sposób chroni się przyrodę w ich okolicy.

Jednak aż 116 osób nie ma na ten temat zdania, a 54 osoby nie czują, żeby taki wpływ miały. Wynik ten interpretować można w taki sposób, że zdania na ten temat nie mają głównie osoby niezainteresowane wpływaniem na decyzje w tym obszarze, pytanie czy wynika to z formy włączania mieszkańców ich ogólnej bierności lub słabej informacji.

Nie ulega jednak wątpliwości, że zadaniem instytucji zajmujących się ochroną przyrody i władz powinna być refleksja nad dotychczas prowadzonymi działaniami mającymi włączać mieszkańców w podejmowanie decyzji dotyczących obszarów N2000 i ogólnie ochrony przyrody, żeby wpływ na te decyzje stał się udziałem szerszych grup mieszkańców.

5.3. Grupy docelowe działań informacyjnych i konsultacji

Przedstawiciele instytucji, które prowadzą jakiegokolwiek działania informacyjne czyli 74 instytucji spyaliśmy o to, do kogo kierują swoje działania. Trzy czwarte badanych definiują tę grupę jako „ogół mieszkańców gminy”. Jedynie 19 instytucji prowadzi działania informacyjne skierowane do konkretnych grup odbiorców – najczęściej jest to młodzież. Pojedyncze organizacje – po 3 –



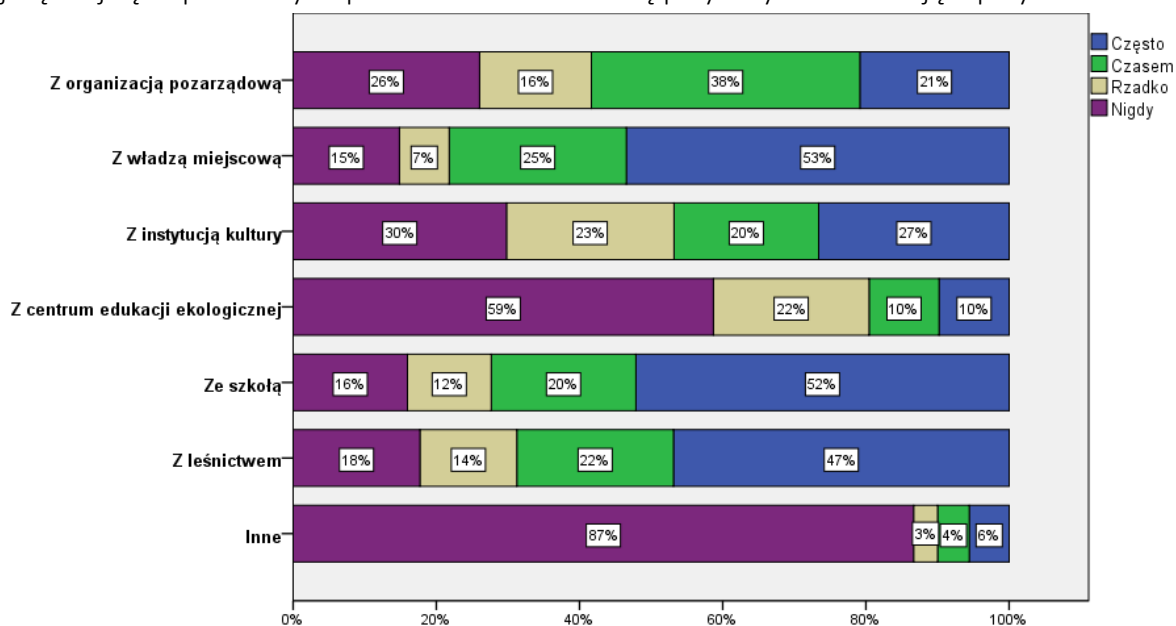
prowadziły działania skierowane do właścicieli firm i lokalnych przedsiębiorców oraz organizacji pożytku publicznego i aktywistów.

Jak widać rzadko definiowana jest konkretna grupa odbiorców co może wpływać na fakt, że działania informacyjne, szczególnie te realizowane przez samorządy docierają do niewielkich grup mieszkańców.

5.4. Współpraca pomiędzy instytucjami w zakresie N2000

Instytucje podejmują między sobą współpracę na rzecz N2000 przede wszystkim w ramach jednej gminy. Najczęściej współpraca zachodzi pomiędzy instytucjami a szkołami (52% często, 20% czasem), władzą lokalną (53% często, 25% czasem) oraz leśnictwem (47% często, 22% czasem). O wiele rzadziej nawiązywana jest współpraca z organizacją pozarządową (21% często, 36% czasem) czy instytucją kultury (27% często, 20% czasem).

Wynika z tego, że zdecydowana większość instytucji posiada przynajmniej jednego partnera, najczęściej są to partnerzy odpowiedzialni za ochronę przyrody lub edukację o przyrodzie.

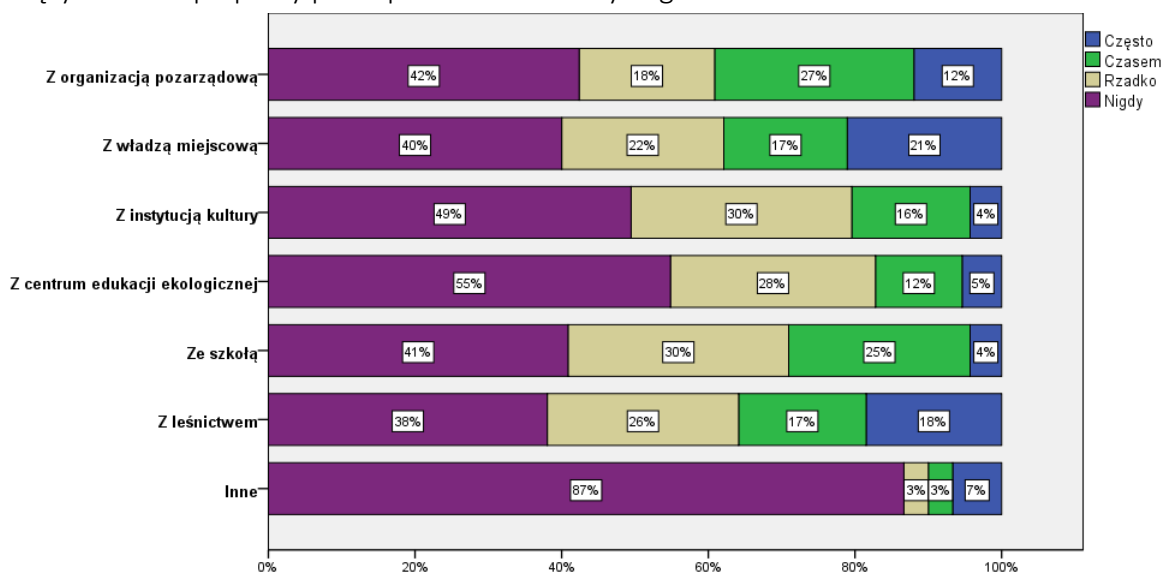


O wiele rzadziej nawiązywane są partnerstwa i współpraca obejmująca instytucje spoza granic gminy – w takim przypadku są to najczęściej władze samorządowe lub leśnictwa (których siedziba jest często położona poza obszarem gminy). Wychodząc poza granice swojej gminy szuka się również współpracy z organizacjami pozarządowymi - 12% instytucji robi to często ale 27% czasem.

Zarówno na gminnym jak i ponadgminnym poziomie najrzadziej współpraca jest nawiązywana z centrum edukacji ekologicznej – co może wynikać ze słabej promocji tych centrum lub ich zbyt małej liczby, żeby dotarły do wszystkich potencjalnie zainteresowanych. Jest to więc bez



wątpienia zasób, który powinien być wykorzystywany w większym stopniu – podobnie jak nawiązywanie współpracy przez partnerów z różnych gmin.



5.5. Edukacja szkolna

73 z przebadanych osób to nauczyciele lub dyrekcja szkół. Z uzyskanych od nich informacji wynika, że kwestia ochrony przyrody jest tematem dość często i w różnorodny sposób podejmowana w szkole a szkoły położone w sąsiedztwie lub na terenie obszarów N2000 wykorzystują ten potencjał.

53 osoby deklarują, że temat ochrony przyrody jest czasem lub często poruszany na lekcjach innych niż przyroda czy biologia a więc w ujęciu multidyscyplinarnym.

51 osób czyli 70% deklaruje, że w szkole odbywają się terenowe zajęcia dotyczące przyrody – a zatem jedynie co trzecia szkoła rzadko wykorzystuje potencjał, jakim jest położenie w sąsiedztwie obszaru N2000. Wciąż istnieje jednak grupa szkół i nauczycieli, których należy zachęcać do tego, żeby wprowadzały aspekt praktyczny na lekcjach przyrody jakim są wyjścia z uczniami w teren.

Niestety jeszcze mniejszy procent szkół wspiera działania uczniowskie mające zachęcać mieszkańców do ochrony środowiska naturalnego – takie działania uczniowie często prowadzą w 8 szkołach (1%) a czasem – w 35 - czyli łącznie w 59%. W 41% szkół takie działania prowadzone są rzadko lub nigdy – widać tu więc wciąż duży potencjał na współpracę z partnerami pozarządowymi wspierającymi tego typu działania. Kontrastuje to z powszechnością akcji takich jak Dzień Ziemi czy Sprzątanie Świata – 60 szkół deklaruje że czasem lub często bierze w nich udział. Jak widać wciąż aktywność dbania o przyrodę jest bardziej atrakcyjna a działania systematyczne i nastawione na bardziej długofalową zmianę potrzebują wsparcia.

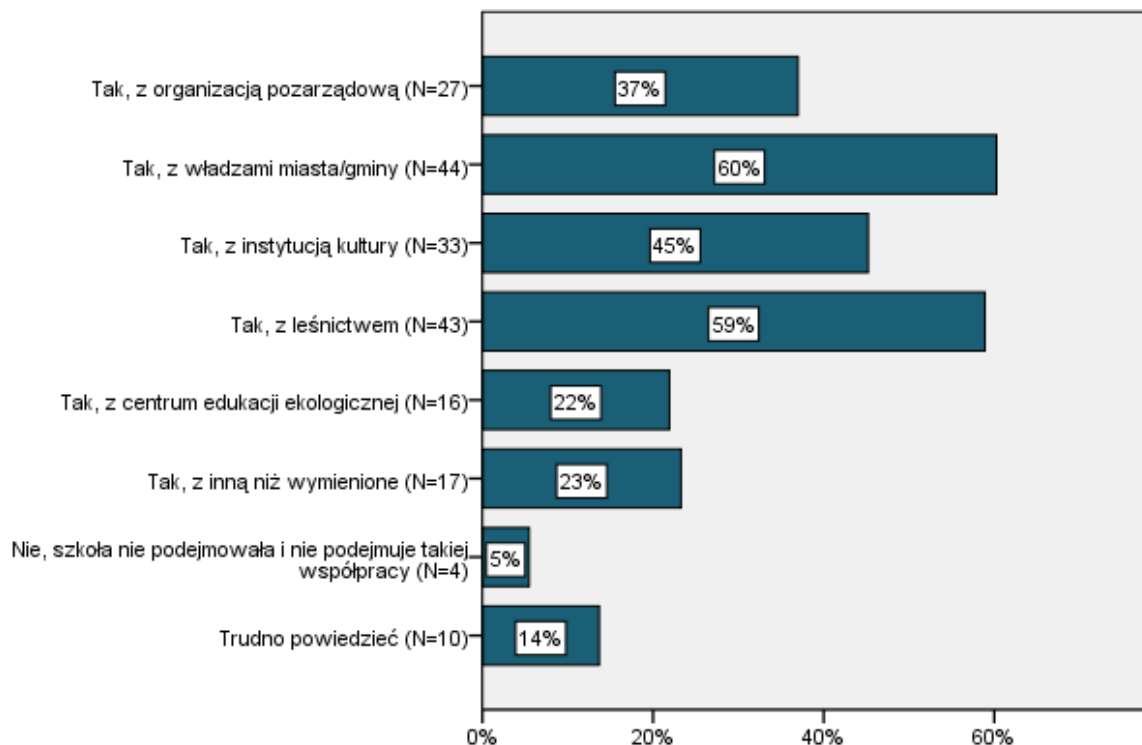


Ciekawe są wyniki w zakresie tego, jak wygląda uczenie o różnych formach ochrony przyrody. Podczas gdy o formach ochrony przyrody czasem lub często uczy się w 80% szkół (59) to już o samej N2000 jedynie w 53% (39). Wskazuje to na to, że forma ochrony przyrody jaką jest N2000 wciąż jest nowa i nie przez wszystkich zauważona jako równoprawna takim formom jak rezerwat czy park narodowy. Istnieje więc tu wciąż spore pole do edukacji nauczycieli, żeby taką wiedzę przekazywali uczniom, szczególnie w miejscowościach położonych w sąsiedztwie obszarów N2000.

5.6. Współpraca szkół z innymi instytucjami

W odpowiedziach przedstawiciele samorządów i innych instytucji okazało się, że szkoły są jednym z najczęstszych partnerów do działań na rzecz ochrony środowiska i obszaru N2000. To samo wynika z odpowiedzi szkół – jedynie 4 osoby (5%) stwierdziły, że szkoła nie podejmowała i nie podejmuje takiej współpracy a 10 osób (14%) nie wie o takiej współpracy. Najczęściej szkoły współpracują z władzami miasta/gminy (60% szkół) lub leśnictwem (59% szkół) – czyli tymi samymi instytucjami które najczęściej współpracują z innymi organizacjami. Nie tak częsta jest współpraca z instytucjami kultury (45%) lub NGO (37%). Można jednak wysnuć wniosek, że w zakresie ochrony przyrody szkoły korzystają z potencjału lokalnych partnerów, obszarem do pracy może być jakość i treść realizowanych wspólnie działań.

Czy szkoła współpracowała lub współpracuje z inną instytucją w zakresie edukowania młodzieży na temat ochrony środowiska/obszaru Natura 2000?



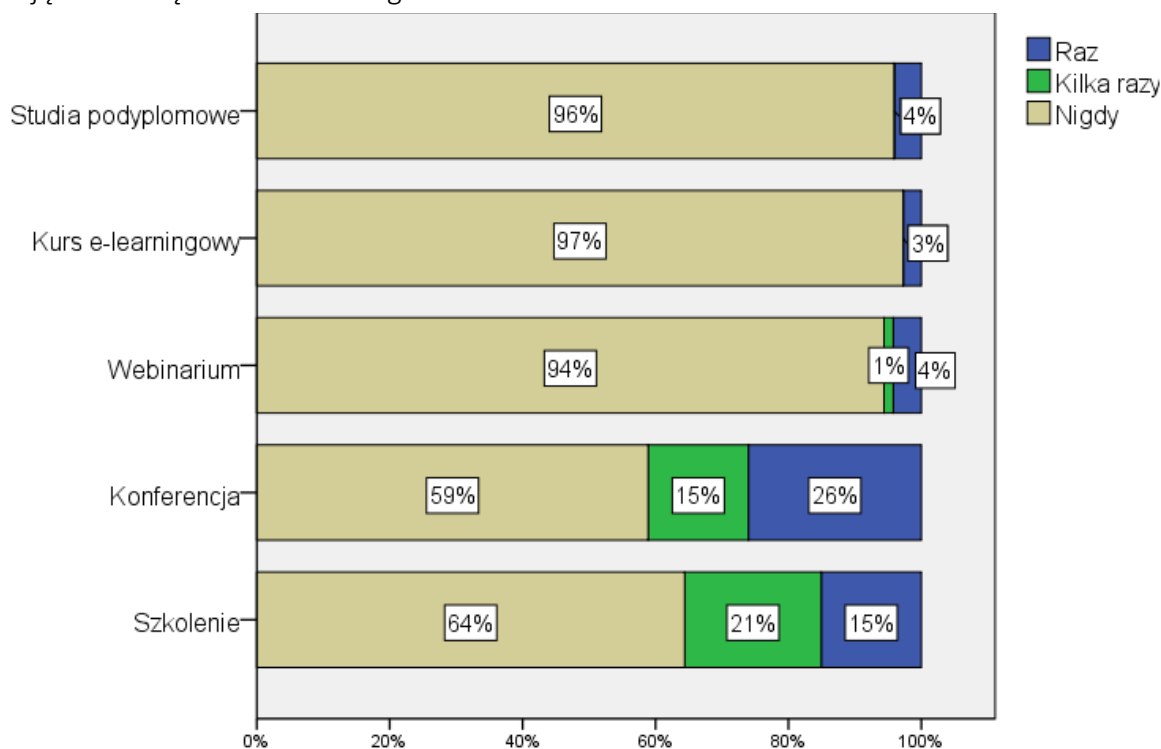
*Respondenci mogli udzielić więcej niż jednej odpowiedzi



Najczęściej ta współpraca ma bowiem charakter akcyjny i jednorazowy – podobnie jak działania związane z ochroną przyrody prowadzone w szkołach. Najczęstsze są bowiem spotkania/wizyty/lekcje prowadzone w szkole przez przedstawiciela instytucji (w 48 szkołach czyli 65% wszystkich odbywały się), korzystanie z materiałów udostępnionych przez instytucję (43 szkoły) lub udział w kampaniach/akcjach inicjowanych przez zewnętrzną instytucję (37 szkół). Bardziej długofalowe, systematyczne działania partnerskie takie jak wsparcie projektów uczniowskich (34 szkoły) czy prowadzenie koła ekologicznego (26 szkół) są o wiele rzadsze. Wskazuje to na to, że szkoły potrzebują atrakcyjnych, dobrej jakości i dostępnych działań związanych z ochroną przyrody inicjowanych przez potencjalnych partnerów, w które mogłyby się włączyć.

5.7. Rozwój zawodowy nauczycieli

Podobnie jak popularność systematycznych i długofalowych działań szkolnych, niskie jest zaangażowanie nauczycieli we własne kształcenie się i doskonalenie w zakresie ochrony przyrody. Jedynie ok. 4% brało udział w bardziej systematycznych formach jak kursy internetowe czy studia podyplomowe. Udział w jednorazowych, stacjonarnych formach również nie jest bardzo wysoki – przynajmniej raz w konferencji lub szkoleniu brało udział po ok. 40% respondentów – co jak na nauczycieli i dyrektorów ze szkół położonych w sąsiedztwie cennych przyrodniczo obszarów jest niskim wynikiem. Dlatego należałoby zwrócić większą uwagę na objęcie nauczycieli z tych rejonów działaniami edukacyjnymi, które przybliżą im choć w podstawowym zakresie kwestie związane z obszarem Natura 2000 obok którego mieszkają i pracują i ochroną środowiska w ogóle.





Cenne byłyby formy kształcenia nauczycieli pokazujące im w jaki sposób można wykorzystywać sąsiedztwo obszarów chronionych przyrodniczo na lekcjach innych niż biologia/przyroda przedmiotów w aktywny i ciekawy sposób.

6. Wnioski i rekomendacje

- obszary cenne przyrodniczo są doceniane przez mieszkańców jako czynnik decydujący o atrakcyjności ich miejscowości – widzą wpływ pozytywny istnienia takich obszarów na możliwość spędzania czasu wolnego, natomiast zdecydowanie mniejszy wpływ widzą w innych obszarach życia, szczególnie związanych z działalnością zawodową

Dotyczy to przede wszystkim mieszkańców gmin wiejskich i miejsko-wiejskich – w przypadku mieszkańców miast bliskość obszarów cennych przyrodniczo nie jest już tak doceniana.

- warto położyć większy nacisk na działania informacyjne i edukacyjne dotyczące obszarów N2000 skierowane do mieszkańców dużych miast;

Powinny być to przede wszystkim działania zwracające uwagę mieszkańców tych miast na obszary położone w ich najbliższym sąsiedztwie – na terenie ich miejscowości, ponieważ świadomość ich istnienia jest na bardzo niskim poziomie, również więcej niż połowa badanych mieszkańców dużych miast w ogóle nie wie czym jest sieć N2000.

- w przypadku gmin wiejskich i w małych miastach bardzo efektywnym sposobem przekazywania informacji o działaniach związanych z obszarem N2000 są bezpośrednie spotkania;

Choć w przypadku gmin wiejskich bardziej efektywne w docieraniu do mieszkańców są inne instytucje niż samorządy, dlatego:

- w przypadku gmin wiejskich samorządy potrzebują wsparcia innych instytucji w zakresie informowania i promowania obszarów N2000 i działań z nimi związanych;

Być może skutecznym wsparciem w tym zakresie byłyby lepiej radzące sobie z tym gminy miejskie – które zdecydowanie skuteczniej docierają do mieszkańców ze spotkaniami informacyjnymi oraz konsultacjami związanymi z N2000

- mieszkańcy są generalnie niechętni inwestycjom, które mogą negatywnie wpłynąć na stan cennych przyrodniczo obszarów – chyba, że taka inwestycja może przynieść zwiększenie liczby miejsc pracy lub podwyższenie dochodów respondenta lub jego rodziny;

- w działaniach kierowanych do mieszkańców warto kłaść akcent na korzyści innego rodzaju niż jedynie atrakcyjność krajobrazowa/turystyczna obszarów N2000 – zwracać uwagę również uwagę na korzyści o charakterze materialnym i ekonomicznym;



- w działaniach informacyjnych kierowanych przez instytucje do mieszkańców zmieniać nacisk z informowania na stronie internetowej na działania o charakterze bezpośrednim;
- nacisk na promowanie działań związanych z podejmowaniem decyzji związanych z N2000, poprawa atrakcyjności działań mających włączyć mieszkańców w to podejmowanie;
- działania informacyjne i włączające w podejmowanie decyzji powinny być profilowane do konkretnych grup mieszkańców – instytucje rzadko myślą o konkretnej grupie odbiorców przez co działania nie trafiają do mieszkańców lub nie przynoszą zamierzonego efektu
- działania informacyjne powinny być kierowane do przedsiębiorców, właścicieli firm, i nakierowane na cel, jakim jest korzystanie z potencjału gminy jaki daje istnienie obszaru N2000
- należy podejmować działania motywujące samorządy i inne instytucje odpowiedzialne za ochronę przyrody do nawiązywania partnerstw z instytucjami z innych gmin i obszarów N2000 i wspierać funkcjonowanie takich partnerstw w celu wymiany dobrych praktyk i wspólną realizację działań informacyjnych oraz mających na celu ochronę przyrody
- potrzebna jest większa promocja lub/i informowanie o działaniach i możliwej współpracy z centrami edukacji ekologicznej – obecnie ich potencjał wspierania działań władz lokalnych lub instytucji w zakresie edukacji oraz ochrony obszarów N2000 jest niewykorzystany
- wciąż jest potrzeba (dotyczy to niemal 1/3 szkół) promowania aktywnych, terenowych zajęć odnoszących się do przyrody i jej ochrony
- w szkołach podejmując temat ochrony przyrody powinno się w większym stopniu zwracać uwagę na kwestię obszarów N2000 jako jednej z form ochrony przyrody – być może należałoby w większym stopniu edukować w tym zakresie nauczycieli
- promowanie długofalowych działań dotyczących ochrony przyrody i obszarów N2000 w szkołach – zmniejszenie nacisku na działania akcyjne i jednorazowe, nie przynoszące długoterminowych efektów
- objęcie nauczycieli i dyrektorów ze szkół w sąsiedztwie obszarów N2000 podstawowymi działaniami edukacyjnymi jak szkolenia/warsztaty w celu przekazania podstawowej wiedzy dot. obszarów w okolicy których mieszkają i pracują, jak również w zakresie wykorzystywania sąsiedztwa tych obszarów na lekcjach swoich własnych przedmiotów



7. Załączniki

1. Formularz kwestionariusza
2. Analiza danych dotyczących badanych obszarów N2000